

1.

Literatura pro děti a mládež mezi lety 1918–1945

a) Snahy o emancipaci dětské literatury

* Ot. Pospíšil, F. V. Suk: Dětská literatura česká, 1924

b) Role revue Úhor (1913-1942)

* charakteristika revue a jejího směřování

* spolupracovníci (F. V. Suk, Dominik Filip, E. Štorch aj.)

* další časopisy věnující se dětské literatuře (Komenský, Pedagogické rozhledy)

c) Boje o pohádku

* 1913, 1929, 1942 (Jaroslav Frey)

d) Instituce podporující dětskou knihu

* Společnost přátel knihy pro mládež (Masarykův lidovýchovný ústav): Dobré knihy dětem

e) Problematika komerce

* vánoční trh * nadprodukce oblíbených žánrů

f) Nakladatelé

* Fr. Borový, Otto, J. R. Vilímek, Hokr, Česká grafická unie, Vyšehrad, Komenium, Družstevní práce, Melantrich, DMKS aj.

g) Vstupy významných osobností lit. života do kritiky a teorie dětské literatury

* Karel Čapek

* Obrodný proces na konci 30. a počátkem 40. let (Skupina brněnských, Bedřich Fučík)

ch) Odras v autorské praxi

* Literatura, kterou je také možno zapojit do četby: Ot. Pospíšil, F. V. Suk: Dětská literatura česká, Bedřich Fučík: O knihu pro mládež, Karel Čapek: Marsyas (všechny statě o dětské literatuře).

Próza pro děti a mládež v letech 1918-1945

Situace: rozvíjí se především *autorská pohádka* a *příběhová próza z dětského života*; do češtiny jsou soustavně *překládána* významná světová díla pro mládež (Lewis Carroll, A. A. Milne, E. Kästner, A. Ransome – a mnoho jiných); původní tvorba odráží snahu *respektovat dítě* jako svébytnou osobnost, zohledňovat dětský aspekt; *originální umělecký projev* na jedné straně se střetá s řemeslnou a *komerční tvorbou* pro děti a mládež.

A. Pohádka

Terminologie: - pohádka lidová, folklorní,
- pohádka literární (tradiční, adaptovaná, klasická),
- pohádka autorská (umělá).

Těžiště čtenářské a ediční zůstává v převyprávění lidových látek, kromě autorů vysoké úrovně (Bartoš, Hruška, Kulda aj.) se však setkáváme i s nadprodukcí, rozměňováním fabulí, uměleckým stereotypem. Pro pohádku, a to i pro tradiční, je tedy nutno hledat *nové cesty*.

1) Pohádkové sborníky

Nůše pohádek I (1918), II (1919), III (1920), editor K. Čapek.

Čeští spisovatelé českým dětem. Editor Jan Šnobl. 6 svazků, 40. léta 20. stol. (Jitřenka vypravuje, Májový sen, Studánka zpívá, Svět na křídlech, Modrý závoj, Zahrada snů).

2) Různé přístupy k pohádce lidové:

a) Typ editorský, redakční

Jiří Horák (1884-1975) – Český Honza (1940), České pohádky (1944)

b) Osobitá převyprávění lidových látek

Josef Štefan Kubín (1864-1965) – dvě období tvorby (20. a 40. léta), jak pro mládež, tak pro dospělé. Díla např. V čarodějném kole (41), Záhon rozmarynky (44), Čarovná besídka (44) aj. Souborné vydání: Zlatodol pohádek.

Karel Dvořáček (1911-1945) – Boží země (1941).

Vojtěch Martínek (1887-1960) – U jasného plamene (1946). Typ ohlasové pohádky, přechodný typ k pohádce autorské.

c) Převyprávění lidových pohádek jiných národů

Petr Denk (Co vypravoval starý Indián), **Eduard Bass** (Na lodi za pohádkou), **Pavel Eisner** (Veselé pohádky), **Antonín Zhoř** (Pohádky tisíce a jedné noci).

Próza pro děti a mládež v letech 1920-1945 (pokračování, pohádka)

3) Různé přístupy k pohádce autorské

a) pohádka úzce spjatá s folklorní tradicí:

Jiří Mahen (1882-1939, Její pohádky – Co mi liška vyprávěla, Dvanáct pohádek).

František Heřmánek (1901-1946) – Pohádky starého rákosí (1942).

Klement Bochořák (1910-1981) – U Krále Vendelína (1950, vznik 40. léta).

Další autoři: **Jaroslav Janouch, Dominik Filip, František Horečka, Fr. Kárník.**

b) pohádka naruby

Josef Lada (1887-1957) – O Mikešovi (od 1934), Bubáci a hastrmani, Pohádky naruby (obojí 1939), Pohádky vzhůru nohama (1946).

c) moderní pohádka „čapkovského typu“

Karel Čapek (1890-1938) – dílo pro děti: Dášeňka čili život štěněte (1933, Měl jsem psa a kočku (1939), Devatero pohádek (1932).

Pavel Nauman (1907-1976) – Pohádky o mašinkách (1942).

d) poetické pohádky a pohádkové příběhy

Karel Schulz (1899-1943) – Princezna z kapradí (1940).

Jarmila Glazarová (1901-1977) – Zahradník Hejduk (1944), Pohádka o malířově Lidušce (O Lidušce – malířce pokojů, poprvé 1941 ve sborníku).

Fr. Kožík (1909-1997) – Proč pláče Meluzína (1943).

e) pohádka uměleckonaučná

Josef Hons (1907-2001) – Pohádky silnic, mostů a tratí (1942).

f) autorská zvířecí pohádka

Ondřej Sekora (1899-1967) – Ferda Mravenec (1936), Ferda Mravenec v cizích službách (1937), Ferda v mraveništi (1938), Trampoty brouka Pytlíka (1939), Malířské kousky brouka pytlíka (1940), Ferda cvičí mraveniště (1947) aj.

Josef Čapek – (1887-1945, Povídání o pejskovi a kočičce), **Josef Menzl** (Míša Kulička v rodném lese, M. K. v cirkuse, M. K. v pražské zoo, M. K. v domě hraček), **Václav Deyl** (Příběhy z Medové stráně), **Antonín Šrámek** (Skřivánci z Velké nivy, 1944).

g) rozsáhlejší pohádkové příběhy

Vladislav Vančura (1891-1942) – Kubula a Kuba Kubikula (1931).

Josef Trojan (1905-1965) – Létal jsem s anděly (1941).

Josef Filgas (1908-1981) – Mezi brášky (1940), Bráška Lajdáček (1943), Brášci v Modré zemi (1944).

Antonín Zhoř (1896-1965) – Učedník kouzelníka Čaryfuka (1946).

Divadlo: **Josef Skupa** (1892-1957), od konce 20. let vlastní divadlo (pozdější Divadlo Spejbla a Hurvínka), adaptuje (často s Franzem Wenigem) pohádkové látky, ale častěji jde o odraz skutečného života dětí. Např. Hurvínkovo dobrodružství (1929) aj. Některé posléze převáděny do prozaické podoby.

Sekundární literatura k tématu, kterou je také možno zapojit do četby: Věra Vařejková – Česká autorská pohádka, nebo též Pohádky Jiřího Mahena, nebo též Pohádky Karla Čapka; Svatava Urbanová – Meandry a metamorfózy dětské literatury (příslušné literárněhistorické pasáže), Luisa Nováková – Proměny české pohádky.

4.

Adaptace pro mládež v období 2. sv. války

Jaroslav Durych: *Z růže kvítek vykvet nám* (1939)

Ivan Olbracht: *Biblické příběhy* (1939), *Ze starých letopisů* (1940)

Jaromír John: *Příběhy Dona Quijota* (1940)

Zdeněk Vavřík: *Dobrodružství Marca Pola* (1942)

Tomuto úsilí blízké je i zpřístupňování látek faustovských dětskému čtenáři – **Kamil Bednář**: *O Faustovi, Markétce a ďáblu* (1943), *Kouzlení a cesty doktora Fausta* (1943)

5.

Dobrodružná literatura pro děti a mládež

František Flos (1864-1961): průkopník české dobrodružné knihy pro mládež; *Lovci orchideí* (1920-1923), *Tajemství pralesa* (1932), *Lovci kožišin* (1934), *Za pokladem* (1946) aj.

Alois Musil (1868-1944): významný orientalista, teolog, cestovatel; *Poprvé v poušti* (1932), *Syn pouště* (1933), *Mstitel* (1933), *Na Sinai* (1935), *S kočovníky pouště* (1941) aj.

Alberto Vojtěch Frič (1882-1944): etnograf, botanik, cestovatel; *Strýček Indián* (1935), *Dlouhý lovec* (1941), *Hadí ostrov* (1947)

František Běhounek (1898-1973): matematik, fyzik, účastník polárních výprav, profesor jaderné fyziky; *Trosečníci na kře ledové* (1928) – pro mládež přepracováno jako *Trosečníci polárního moře* (1955), *Tajemství polárního moře* (1942), *Mořeplavci a objevitelé* (1941), *Knihy Robinsonů* (1944); později sci-fi, např. *Robinsoni vesmíru* (1958), *Projekt Scavanger* (1961) aj.

Otakar Batlička (1895-1942): cestovatel, námořník, zlatokop, umučen v koncentračním táboře, kam byl deportován za odbojovou činnost; povídkář, začal psát z podnětu J. Foglara v pol. 30. let, knižně posmrtně – *Rájem i peklem* (1969), *Tábor ztracených* (1970) aj.

J.M. Troska (Jan Matzal, 1881-1961): „český Verne“, zábavné fantastické romány, často blízké sci-fi, případně tzv. science fantasy; *Kapitán Nemo*, *Rozkazy z éteru*, *Neviditelná armáda* (trilogie, 1939), *Podobní bohům* (1940), *Zápas s nebem* (1940), *Metla nebes* (1943) aj.

Jaroslav Janouch (viz předešlé přednášky); dále např. **L. M. Pařízek**, **Jiří Baum** aj.

6.

Poválečný vývoj dětské literatury – následky Února 1948

Po roce 1945: pokračují předválečné a některé válečné vývojové tendence, pokračuje zájem o dětskou literaturu, jsou probíjovány estetické principy dětské literatury, vrací se autoři, témata, časopisy

Po roce 1948: konec naprosté většiny stávajících dětských časopisů, konec soukromých nakladatelství (1949 vznik SNDK – monopol pod ideovou cenzurou), nástup socialistického realismu a schematismu, přerušení vývojových proudů, likvidace „nepohodlných“ autorů, děl, úpravy starších děl pro děti pod ideologickým diktátem (*Malý Bobeš* aj.)

Literární časopisy: 1946-1953 *Štěpnice*
1956-1996 *Zlatý máj*

Poškození dětské literatury po Únoru 1948:

a) poezie – vyloučení autoři (V. Renč, J. Zahradníček, I. Blatný aj.)

b) próza – omezení prózy pro chlapce (skautská a klubová literatura, např. Foglar, J. Novák atd.), prózy pro dívky (Marie Holková), nový „boj o pohádku“ (snaha o aplikaci socialistickorealisticckých požadavků na pohádku, vznik socialistickorealisticcké pohádky autorské, např. Jaroslav Frey, Pavel Kohout aj.), vyloučení legendistiky a všech témat náboženských, včetně knih zachycujících pouze křesťanský náhled na svět (F. Háj, K. Dvořáček, A. Musil aj.), vyloučení tematiky legií a oslavy masarykovské 1. republiky (Medek, Langerův Pes druhé rotý aj.), věznění a zakazování autoři (např. ruralisté Křelina, Knap, Knob – Kámen ze všech nejkrásnější – aj.)

c) časopisy

Po r. 1945 vychází a s únorem 1948 je zastaven např.: *Junák*, *Vpřed*, *Anděl strážný*, *Radostné mládí*, *Klas mladých* aj.

Rok 1948 přežívá a dále se rozvíjí *Mateřídouška*.

Vznikají nové časopisy pro mládež: *Ohníček*, *Pionýrské noviny*, *Pionýr*, *Věda a technika mládeži*, *ABC*, *Sedmička pionýrů*, *Pionýrská stezka*.